

משפט המלחמה ושיתוף האשה במלחמה

א. עניני מלחמות קובעים להם מקום מיוחד בהלכה משום הכללים המיוחדים שישנם בהם שלא בהתאמה עם כללי ההלכה במקומות אחרים. כך למשל הותרה מלחמת רשות בה מסתכנים אלפי נפשות מישראל. והמטרה שבה להרחיב גבול ישראל או להרבות בגדולתו ושמעו של המלך לא מצינו כיוצא בה שתתיר סיכון מעין זה במקום אחר. ואפילו אם זה בא מרצון העם ומהסכמתו, ג"כ הי' מן הראוי למחות בדברי שהרי אין אדם רשאי לסכן עצמו. אולם במלחמה למדנו במס' שבועות (ל"ה:): אמר שמואל מלכותא דקטלא חד משייתא דעלמא לא מיענש עלייהו. ועיי"ש בתוס' שפירשו שהמדובר על מלחמת רשות, שבוזה יש רשות למלך. לכופם להלחם ואינו נענש אף אם יהרגו עד חלק ששי.

ולזה חידש בס' שר"ת מקום שמואל (סי' ה') וכן בס' משפט כהן למרן הגרי"א קוק זצ"ל (סי' צ"ז וקמ"ג) שעניני הכלל דמלחמות יוצאים מכלל המצוות של „וחי בהם“, והוא משום שמלחמה היא מהלכות צבור, ששם קיימים כללים אחרים ואין ללמד ממק"א עליהם ולא מהם למק"א. וכיר"ב כתב בהעמק דבר עה"ת (בראשית ט', ה').

זכינו מזה שישנם דינים ופרטים מיוחדים שמקומם רק בחלכות עם ומדינה ולא לה שייכות המלחמות לסוגיהן. ונפרטם להלן בע"ה.

ב. אחת מצורות המלחמה שיש לה סדר מיוחד משלה היא מלחמת מצוה לכאורה הי' נראה שבכלל מלחמת מצוה תקרא כל מלחמה שבמטרה המושגת על ידה מקיימים מצוה. אולם אחרי העיון נראה שאין הדבר כן.

הנה כתב רמב"ם (פ"ג מה' שמיטה ויובל ה"ב) ששבט לוי „לא זכה בנחלת א"י וביתתה עם אחיו מפני שהובדל לעבוד את ה' וכו', לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכים מלחמת כשאר ישראל ולא נוחלין. אולם במלחמת מדין מביא רש"י על הכתוב אלף למטה לכל מטות ישראל „לרבות שבט לוי“, והוא עפ"י הספרי (הגרי"א גורס שם: לחוציא). וכתב בזה הספרי דבי רב על הספרי, שאע"ג שבכל מ"מ לא השתתף שבט לוי, מ"מ במלחמת מדין שהיתה לנקום נקמת ה' כמפורש בכתוב נתחייבו גם הם.

עוד מצינו הבדל בין מלחמת מדין לשאר מלחמת מצוה במש"כ החינוך (מצוה הקכ"ז) שבמלחמת ז' עממים מקיפים אותם מכל צד. ותמה במנ"ח, שתרי עיקר הדין שמניחים רוח אחת בשעת מצור למדם ממלחמת מדין, והלא שם היתה מלחמת מצוה.

ולכן נראה שתגדרת מלחמת מצוה הוא רק כשתמלחמה נצרכת מטעמי מדינה

ועם דוגמת מלחמת כיבוש הארץ והתנחלות בה. עי' רמב"ן בהשמטות לסהמ"צ מצוה ד', שמנאת במנין המצוות. ואף הרמב"ם ודאי מודה בזה כמש"כ בס' אבני נזר (ח' ישיבת א"י סי' תנ"ד א', ר') וזה שלא חשבה במנין המצוות. הוא משום שכבר מנה מצות החרם תחרימם שנאמרה ב' עממים וזו אינה אלא בכדי שנוכל לשבת בא"י, שהרי יהושע שלח סרגמטוטין שמי שרוצה לפנות יפנה ועמד גרגשי ופינה ולא נלחמו בו לא החרימוהו. ונמצא שמצוה זו של החרם תחרימם היינו מצות כיבוש הארץ והתנחלותה.

אולם מלחמת מדין מטרתה אינה מבחינת חינוך בטחון המדינה והעם, אלא ענין נקמה גרידא כמפורש בכתוב, ולכן אעפ"י שהי' במלחמה זו משום מצוה, אין זה בגדר מלחמת מצוה, אלא בגדר מצוה של מלחמה, וע"כ אין דיניה צריכים להתאים עם מה שמצינו במלחמת מצוה.

ג. ונראה להבחין בין שני סוגי מלחמה שיש בה מצוה, במלחמת עמלק בזמן מרע"ה לבין מלחמת עמלק לדורות. הנה החינוך (מצוה תר"ג) כתב לענין מלחמת עמלק: ונהגת מצוה זו בכ"ט ובכל זמן בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב ולא לנשים. ותמה ע"ז במנ"ח מ"ש מדין הריגת ז' עממים (מצוה תכ"ה) ששם כ' החינוך שמצוה זו נהגת בזכרים ובנקבות. וכן העיר על פטור הנשים ממלחמת עמלק, הרי מלחמת מצוה היא וכוזו אמרנו הכל יוצאים אפילו כלה מחופתה (סוטה מ"ד).

לכאורה הי' אפשר להביא מקור לדברי החינוך שאשה פטורה במלחמת עמלק מהמכילתא על הפסוק בחר לנו אנשים וכו' (שמות י"ז, ט') ר"י אומר בחר לנו אנשים גבורים. ר"א המודעי אומר יראי חטא. ומכאן נראה שגם באנשים לא כולם השתתפו, ומכש"כ הנשים. ועי' כעין זה בספרי ריש דברים עה"ט חבו לכם אנשים, וכי עלתה על דעתנו — נשים, מה ת"ל אנשים? — ותיקים, כסופים.

אולם זה לא יתכן, שהרי כ' הרמב"ם שמלחמת מצוה היא מלחמת ז' עממים ומלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר. הרי שמנה לשני דברים מלחמת עמלק ועזרת ישראל מיד צר. אולם מלחמה זו עם עמלק בזמן מרע"ה כשבא עמלק לחלחם עם ישראל, הרי היתה מלחמה מסוג עזרת ישראל מיד צר. ומצוות מחייבת עמלק לדורות היא מצוה בפנ"ע שאינה תלויה לגמרי אם מפחדים מהם או לא, והיא קיימת בכל מקום ובכל זמן, לאבד זכר עמלק בלי כל חישוב מדיני (עי' רדב"ז פ"ה ממלכיב ה"ה). וזו נאמרה למשה רק לאחר המלחמה הראשונה עם עמלק. ולזאת מנאה הרמב"ם כסוג של מצוה בפני עצמו. נמצא לפ"ז שהמלחמה הראשונה בעמלק שחיתה עזרת ישראל מיד צר זו ודאי מלחמת מצוה היא שהכל יוצאים בה. וענין זה שנאמרה שם בחירה לא מצד דין כללי הוא שלא משתפים נשים במלחמה, אלא הוראה מיוחדת של מרע"ה היתה אז לשם הצלחת המלחמה ומצד אופית המיוחד של מלחמת עמלק, שהרי גם בין הגברים בחר דוקא גבורים ויראי חטא שתהא זכותם מסייעתם, מה שאין מוצאים במ"מ במק"א.

אולם מה שהביא החינוך במלחמת עמלק לדורות שאין הנשים חייבות בה, נראה שהוא משום שאין במלחמה זו לדורות משום מלחמת מצוה, שהרי כצ"ל אין בה משום חינוך המדינה ובטחונה, אלא מצוה מיוחדת היא למחות זרעו, ובדומה למצוות מלחמת מדין לשעתה, וע"כ אין זו מלחמת מצוה אלא מצוה מלחמה, וכוזו לא

נאמר הכלל שהכל יוצאים אפילו כלה מחוספתה. ולכן כתב החינוך שנשים פטורות
שלא כבכל מ"ב.

ד"ה (ומקור לדברי החינוך האלה הפוטר נשים ממצות מחיית עמלק, נראה
שהוא מזה שאמרו בתוספתא דמגילה פ"ב: הכל חייבים במקרא מגילה כהנים לויים
וישראלים. אבל נשים עבדים וקטנים פטורים ואינם מוציאים את הרבים ידי חובתם.
אכן בגמרא מגילה ד' אריב"ל שנשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו
הנס. ובערוך השולחן (סי' תרפ"ט ס"ה) כיון את התוספתא לדעת בה"ג שתיום
נשים במגילה הוא רק בשמיעה ולא בקריאה, ולכן אין יכולות להוציא את הרבים
ידי חובתם בקריאתן. ונראה יסוד החילוק עפ"משי"כ בס' מרחשת (ח"א סי' כ"ב):
שקריאת המגילה יש בה שתי מצוות, האחת מצד פרסום הנס והשני מצד זכירת
מצות מחיית עמלק המוטלת עלינו. ולפי"ז יש מקום לחלק שמצד פרסום הנס אין
חובה בקריאה דוקא אלא מספיקה השמיעה וההשתתפות בפרסום הנס ע"ז. משא"כ
מצות הזכירה על המחיה בזה צריך מעשה הזכרה דהיינו קריאה. ומתוך שנשים
חייבות רק בשמיעה ולא בקריאה יש לשמע שנשים אינן חייבות במצות מחיית
עמלק, ולכן אין עליהן מצות קריאה שהיא כג"ל לזכירת המצוה של מחיית המוטלת
עלינו, ולא נשאר בהן אלא חיוב פרסום הנס ולזה מספיק בשמיעה. וע"ע בספ"א
בדברי ריב"ל, וע"ע בס' חמדת אריה הל' מגילה תרפ"ח פ"ה. עכ"פ לפי דברינו יש בזה
מקור לדברי החינוך הפוטר נשים ממצות מחיית עמלק).

ד. ובענין זה ראיתי בקונטרס גנזי הספרי לרב בצלאל זולטי שרצה ליישב
הסתירה שהזכרנו בדברי החינוך לענין שיתוף האשה במלחמת עמלק, ומעלה
שמה שלמדנו שבמ"מ הכל יוצאים הוא לא מדין חיוב מלחמה שהיא חובת הצבור
ובזה קיים הכלל שאין דרכה של אשה לעשות מלחמה, אלא הוא מחיוב אישי של
מצות תהרימם. ובנוסף זה, אם כי בהבדל פרטים, כתב הרב מ. ד. ולנר ב"התחדה
המדינה. אולם כבר הרגיש מחבר גנזי הספרי עצמו (שם בהשמטה) שחילוק
זה מתאים רק לפי גרסת ד' וילנא שמצות מחיית עמלק מוטלת רק על הצבור.
אולם ב"דקוטים אחרים יש תוספת דברים שמי שבא לידו זרע עמלק ולא חרגו ביטל
פ"ע זה. חרי שלפ"ז גם מלחמת עמלק היא מצוה אישית פרטית, ולפי"ז כל בניך
החילוק נוסף.

ו. כבר הזכרנו לעיל שהרמב"ם מונה עזרת ישראל מיד צד בין גדרי מלחמת
מצות. הרב כ. פ. טכורש (התהומ"ב) הראה מקור לדברי הרמב"ם הללו בירוש'
(ספ"ח דסוטה) שקורא מלחמת חובה כשאינהו קאתו עלן. והחזיק אחריו הרב
וינברגר (התהומ"ד ד') וסמך עצמו על מה שאמרו בסנהדרין (ע"ג.) מנין לרואה
צבור שלטטים באים עליו שחייב להצילו ת"ל לא תעמד על דם רעך. והקדימה
בזה חשי"ק על הירוש' בסוטה שם. אלא שבצדק העיר הרב זוין ע"ז בספרו "לאור
החלכה" שמצד מצוה זו של "לא תעמד על דם רעך" יש עדיין מקום רב לספק
שלא מצינו בזה חיוב לסכן א"ע.

ז. ת"ל להוכיח דינו של הרמב"ם גם מתבבלי. הנה שנינו בעירובין (מ"ה.) ארי
אמר רב נכרים שצרו על עיירות ישראל וכו' באו על עסקי נפשות יוצאים עליהם
בבלי זיינם ומחללים עליהם את השבת ובעיר חסמוכה לספר אפילו לא באו אלא
על עסקי תבן וקש יוצאים עליהם בכלי זיינם ומחללים עליהם את השבת. והנה

לְיָמָיו הַיְרוּשָׁה (שֵׁמֶת פִּיב ה"ח) קוֹבֵעַ שְׂרָק מִלְחָמָה מִצֹּחַ מוֹתֵר לַחֲתִיל בְּשֶׁבֶת
אֲבָל לֹא מִלְחָמַת רִשׁוֹת. וּמִתּוֹךְ שֶׁאִמְרוּ שֶׁאִיִּי לֹא בָאוּ אֶלָּא עַל עֲסָקֵי תַבְּנִי וְקִשׁ
מַחֲלָלִים אֶת חֲשֵׁבֶת, נִתְרִי זֶה עֹרֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר הִיא שֶׁמֵּעֵנּוּ עִגְמוֹ זֶה מִלְחָמַת
מִצֹּחַ. אֲמַנֵּם בְּעִיר הַסְּמוּכָה לְסַפֵּר בְּאִיִּי הִי אֲפֹשֶׁר לֹמֵר שְׂכִינִן שֶׁחֲחֵשֶׁשׁ הוּא מִצֹּחַ
שֶׁצֶל יָדָה יִקַּל לָהֶם לִכְבוֹשׁ אֶת הָאָרֶץ כִּמּוֹ שֶׁכִּי רִשִׁי, אִיִּי הִי מִצֹּחַ מִצֹּחַ מִצֹּחַ
כִּיבוֹשׁ וְיִשִּׁיבֶת אִיִּי, אִוְלָם תְּרִי בְּגִמְרָא הוֹסִיפוּ. עִיִּי שְׂדִין זֶה קִיִּים גַּם בְּגִהְרֵדֶעֶס
שֶׁבְּבִבְלָה, וְעִיִּי רִשִׁי שֶׁם שֶׁהוּא מְשׁוּם שִׁישׁ שֶׁם יִישׁוּב יְהוּדֵי רִצּוֹן. שׁוֹמְעִים אֲנִי
שֶׁאִין הַטַּעַם דּוֹקָא מִצֹּחַ כִּיבוֹשׁ הָאָרֶץ, אֶלָּא עִצְמוֹ עֹרֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר הִיא מִצֹּחַ
וּמִלְחָמַת מִצֹּחַ שֶׁמוֹתֵר לַחֲתִיל בֵּת גַּם בְּשֶׁבֶת. וּמִכָּאן מִקּוֹר לְדַבְרֵי הַרְמְבַּיִם שֶׁעֹרֶת
יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר מִלְחָמַת מִצֹּחַ הִיא. ¹

1) אֶת הָעֵרֶת הַרְבֵּה זֶינן שֶׁהֵבִיא הַרְחֵמָה עַל דַּבְרֵי הַשִּׁיָּק בִּירוּשָׁה, יֵשׁ לְחֹק יוֹתֵר,
בְּאֲנֵפֵן שֶׁתִּהְיֶה שֶׁאֵלֶּה לֹא רַק עַל דַּבְרֵי שֶׁל הַשִּׁיָּק כִּיִּי גַם עַל עִיקַר חֲפֵסֶק שֶׁל הַרְמְבַּיִם.
כִּי הַשִּׁיָּק מִצִּיִּין מִקּוֹרוֹ שֶׁל הַרְמְבַּיִם שֶׁעֹרֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר עִמִּי הַיְרוּשָׁה שְׁקוֹרָא לֹאִי אֲתָו
אִיגְתוּ עַלֵן מִלְחָמַת מִצֹּחַ, וְהַסְּבִיר הַטַּעַם מִצֹּחַ, לֹא תַעֲמַד עַל דָּם רַעֲךָ וּכְמִבּוֹאֵר בְּסִנִּים הַמֵּאֲמֵר,
וְעִיִּי יֵשׁ לְשֶׁאוֹל לְפִיִּי שֶׁמִּסִּיק הַרְדִּבְיוֹ שֶׁאִיִּי לְסַכֵּן עִצְמוֹ לְחֲצֵלַת חֲבֵרוֹ, וְהוּא שֶׁלֹּא כִירוּשָׁה
שֶׁתֵּבִיא הַכִּיִּם (ה' רִצּוֹחַ פִּיִּי הַיִּיד), וְהַסְּבִיר בְּאִגְוֹדַת אוֹזֵב הוֹבֵא בְּפִיִּי חוֹיִם תְּכִיִּי שֶׁנִּוֹא
סְשׁוּם שֶׁהַבְּלִי חוֹלֵק בּוֹה עַל הַיְרוּשָׁה (בְּחֲתוּהֵיִם קוֹבֵץ ד' הוֹבֵאָה תְּמִצִּית דַּבְרֵיִי בְּמֵאֲמֵר
הַנִּרְאִי אֲוִנְטְרָמֵן שֶׁלִּיטִיִּיא), וְאִיִּי לְפִיִּי אֲפֹשֶׁר לְשֶׁאוֹל עַל פֵּסֶק הַהֲלָכָה שֶׁל הַרְמְבַּיִם, כִּי
לְהַסְּבִיר הַיְרוּשָׁה עִצְמוֹ שְׁקוֹרָא לִזֶה מִלְחָמַת מִצֹּחַ דּוֹקָא צוֹדֵק הַשִּׁיָּק, שֶׁהִרִי הַיְרוּשָׁה לְשִׁיטְתִּי
סוֹבֵר שֶׁחִיִּיב לְסַכֵּן עִצְמוֹ, אִיִּי הוּי שְׁפִיר מִיִּי. אֶלָּא שֶׁהַקוֹשִׁי עַל הַרְמְבַּיִם, וְשֶׁאֵר רֵאוּנִים
שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ הַיְרוּשָׁה שֶׁחִיִּיב לְסַכֵּן עִצְמוֹ לְחֲצֵלַת חֲבֵרוֹ וְהוּא כְּנִיִּל מְשׁוּם שֶׁהַבְּלִי חוֹלֵק, אִיִּי אִין
מִקּוֹם גַּם לְקַרָּא עֹרֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד צָר מִלְחָמַת מִצֹּחַ, שֶׁהִרִי לְהֲלַכָּה לֹא קִיִּיל כִירוּשָׁה.

אֲכַן ג' שְׁגַם לְפִיִּי שֶׁנִּנְקוּט שֶׁהַבְּלִי חוֹלֵק עַל הַיְרוּשָׁה, נִרְאָה שְׂרָק חִיּוֹב אִין בְּדַבְרָה,
אוֹלָם אִיסוּר גִּיִּי אִין, שְׂכֵן כָּל הַדְּנִים בּוֹה לֹא הוֹכִירוּ אֶלָּא אִם מְחֻיֵב אוֹ לֹא, אֲבָל לֹא
הוֹכִירוּ לְאִיסוּר. וְכִיִּי מִמָּה שֶׁכֵּמָה מֵהַתְּרוּנִים הַדְּנִים בּוֹה מְסִיִּיִּים שֶׁמִּיִּי לֹא יִשְׁמֹר עִצְמוֹ
בִּיּוֹתֵר. וְאִם נֹאמֵר שִׁישׁ אִיסוּר בְּדַבְרָה, הִרִי אִיסוּר לְסַכֵּן עִצְמוֹ גַּם בְּס' רְחוֹק שֶׁהִרִי אִין וְחֹלְכִים
בְּסִקוּיִי אַחֲהֵר אִפִּי לְעִנִּין חִילוּל שֶׁבֶת. וְנִרְאָה מְדַבְּרֵיהֶם שֶׁאִיסוּר עִכִּיִּי אִין, וְלִכֵּן הוֹתִירָו
שֶׁלֹּא יִדְקַדְקוּ לְהַקֵּל כֶּשֶׁם שֶׁאִמְרוּ חוֹזֵל לְעִנִּין הַשֶּׁבֶת אֲבִידָה. וְבִס' לְאוֹר הַהֲלָכָה הַפְּלִיג בּוֹה
לֹמֵר שִׁיתְכֵן שִׁישׁ גַּם אִיסוּר בְּדַבְרָה מִצֹּחַ שֶׁאִיסוּר לְהַכְּנִיס עִצְמוֹ לְחֲשֵׁשׁ סַכְנָה. אֲבָל אִין
לֹו חֲבֵר בּוֹה.

וְאִם נִעֲמִיד בְּאוֹפֵן זֶה אֶת הַשֶּׁאֵלָה, אִין גַּם רֵאִיִּי מְסוּגִית הַגְּמֵרָא בְּעִירוּבֵין שֶׁמֵּבִיא
חֲרָחֵמָה דִּידֵן שֶׁלִּיטִיִּיא, שִׁיתְכֵן שֶׁחֲחֵיתֵר הוּא מִצֹּחַ מִקּוּיִי, כִּי אֲעִיִּי שֶׁלֹּא בָאוּ עִכְשׁוֹ אֶלָּא עַל
עֲסָקֵי תַבְּנִי וְקִשׁ, מִיִּי בְּעִיר הַסְּמוּכָה לְסַפֵּר שִׁיכּוֹל לְהַסְּתַעֵף מִזֶּה כִּיבוֹשׁ כָּל הַיְיָשׁוּב, וּבְמִקְרָה
זֶה בְּרוּר שִׁיגִיעַ לְיַד מִקּוּיִי וְשִׁבִי קֶשֶׁה מְכֹלָם דְּכֹוֹלָתוֹ אִיתְגִּיִּיהוּ בַּה (בִּיִּי ח:), אִיִּי
מוֹתֵר לְחַכְנִיס עִצְמוֹ לְס' סַכְנָה לְשֶׁם הַצֵּלָה. וְבוֹה מוֹתֵר גַּם בְּשֶׁבֶת שֶׁמִּקּוּיִי הוֹתֵרָה בְּשֶׁבֶת.

וְאִין מִכָּאן רֵאִיִּי אֲבָל אֲוִפֵן שׁוֹ מִצֹּחַ, וּמִכְשִׁיִּי שׁוֹ מִלְחָמַת מִצֹּחַ.

אֲמַנֵּם קִצַּת אֲפֹשֶׁר לְסִייעַ אֶת חֲרָחֵמָה מִלְשׁוֹן חֲתוּס' שֶׁם דִּיתִי אִי שְׁדִיִּיקוּ, מְדַקְרִי לֹו
מִלְחָמָה וּמִסֵּר דוֹד נִפְשִׁי עֲלֵיהָ וְכִיִּי שִׁיִּי מִמַּחֲלֵלִין עֲלֵיהָ נִמִּי אֶת חֲשֵׁבֶת. וּמִלְחָמָה זֶה הִיא

ז. כתבנו לעיל להבדיל בין מלחמת מצוה למצות מלחמה. ויוצא לפי הניל שזו שיש בה מצות מלחמה, כסופה היא כפרטיה לדיני מלחמה הכלליים חקיימים גם במלחמת רשות; שאף זו אינה נבדלת הימנה אלא בזה, שבעוד שבמלחמת רשות כל ענין. המלחמה הוא תלוי ברצון ישראל, הרי מצות מלחמה היא מחייבת לחכנס למלחמה, משאיכ מלחמת מצוה. בה קיימים דינים אחרים בהרבה פרטים. חזנה פוצאים במלחמה מצות קריאה לשלום. לדעת רש"י עה"ת וכ"כ התוס' גיטין (מ"ו ד"ת כיון) שאין זה אלא במלחמת רשות. אולם הרמב"ם (פ"ו ממלכים) וכן הרמב"ן וחזינך. סוברים שאין עושים מלחמה עם שום אדם בעולם אאיכ קורין לשלום תחלה. אולם נראה שגם לדעתם אין זה מצד פרטי דיני מלחמת מצוה, אלא משום שגם במלחמת מצוה ישנו הצד של מצות המלחמה שהוא כסוף לדיני מלחמה הכלליים והוא המחייב את דין הקריאה לשלום. ונש"מ מזה שאם יצויר אופן שאין בו מצד מצות המלחמה, שלא יהא בו גם דין קריאה לשלום, ובזה תסור תמיהת המנ"ח על החינוך שפטר את האשה ממצוה זו, ותמה עליו המנ"ח הרי במ"מ גם נשים חייבות, איכ גם בהם שייכת מצוה זו. אבל לפי הנ"ל, הרי כבר נתבאר לעיל (אות ג') שבנשים אין מצות מלחמה קיימת שמשר"ז פטורות הן ממלחמת עמלק, ומה שחייבות במלחמת מצוה הוא בע"כ מדין מיוחד של מלחמת מצוה. וע"כ אין בהן דין קריאה לשלום, שזו נובעת ממצות המלחמה ואינה מפרטי מלחמת מצוה כשלעצמה. ויתכן לומר שגם רש"י מודה בעצם היסוד שגם במלחמת מצוה קיימים סדרי דיני מלחמה הכלליים, ובכלל זה ה' מקום גם לדין קריאה לשלום, אלא שבמלחמת ז' עממים הרי זה נוגד במהותו למטרת המלחמה כי דעת רש"י שקריאת השלום הוא למס ועבדות, בניגוד לרמב"ם הסובר שמכלל התנאים הוא גם קבלת ז' מצוות בני"נה, ולכן לא תתכן קריאה לשלום במלחמת ז' עממים, שהרי אסור להניח עובדי ע"ז בא"י (ועי' בהעמק דבר דברים כ', ז'). ומטעם זה נראה שסובר הרמב"ן שבמלחמת ז' עממים מקיפים מכל צד, שכן השארת רוח אחת פתוחה נוגד למטרה, משאיכ קריאה לשלום שעזיבתם מלעבוד ע"ז לא מוכרח להיות מתנאי הכניעה, עי' ברמב"ן עה"ת מה שהסביר בזה.

ח. בדברינו יוסבר גם מה שהעיר המנ"ח עוד שבכמה ממצוות המלחמה והן: הלאו דלא תיראו ולא תחפזו (מצוה תקכ"ה), משיחת כה"ג למלחמה (מצוה תקכ"ו)

בחקרה מלחמת מצוה שהרי במ"ר אין מחללים, אולם האמת נראה שאין כאן שני טעמים בתוס' אלא הכל טעם א', שממה שיקרא מלחמה דייקו התוס' שהי' כאן מסירות נפש מטעם דוד, שאליכ י"ל שבכלל לא סיכן עצמו בהתנפלות על הפלשתים, שאילי לא היו מזוינים וחוא ואנשיו היו מזוינים. אלא מתוך שהכתוב קראה מלחמה מזה נראה שבאו עם כלי זינם, ואיכ יוצא שדוד סיכן א"ע, ומכאן שאנו דנים בזה ענין של מקו"ג, וע"כ מותר גם חילול שבת. וקצת מוכח הדבר שסוגיא דידן אינה מטעם מצוה אלא מטעם רשות, שהרי דוד שאל בא"ת אם יצליח, וקשה אם מצוה יש בדבר למה נשאל, וחרי אר"ת אינם באים להכריע בדבר הלכה, וחוא אם מצוה היא ה' עליו לצאת למלחמה מבלי לשאול כלל. אלא נראה שרק רשות ה', ולכן ה' רוצה להכריע עפ"י תארת.

ה ע ו ר ד .

וכן מ"ע דיתד תהי' לך (מצות תקט"ו), בהם מסיים החינוך שנותנת מצוה זו רק בזכרים הראויים למלחמה, והעיר המנ"ח, שהרי גם נשים משתתפות במלחמה כשהיא מלחמת מצוה, אי"כ למה אי"ח בזה. ולפי הנ"ל נראה שבאמת כל מצוות אלה יסודן בדיני מלחמה הכלליים שקיימים גם במלחמת רשות, ובאמת מ"ע דיתד אמרו בתוספתא (מגילה פ"ד) שהיא ביוצא למלחמת רשות, אלא שמ"מ לפסק הלכה חביא הרמב"ם מצוה זו גם במלחמת מצוה (פ"י ממלכים ה"ד, ט"ו) ועי' בה"אור שמת" שהעיר מתוספתא הנ"ל. אלא שהוא כנ"ל משום שגם במלחמת מצוה חלים דיני מלחמה הכלליים (כל עוד שאינם סותרים לעצם המטרה וכנ"ל), אולם כ"ז הוא רק בגברים שבהם קיימים דיני מלחמה הכלליים. אבל נשים כיון שאינן בנות מלחמה, רק במלחמת מצוה, לא קיימים בהם דיני המלחמה הכלליים, וע"כ כל מצוות הנ"ל אינן נוהגות בהן גם במלחמת מצוה שהן משתתפות בה.²)

ט. על יסוד הדברים האמורים נראה לומר דבר חדש. מוצאים אנו הבדל בין מלחמת מצוה למלחמת רשות בנוגע לחוזרים מעורכי המלחמה שזהו רק במלחמת רשות, ונראה שמ"מ אלה הפטורים ממלחמה רגילה אעפ"י שמחויבים במלחמת מצוה, אין בהם פרטי דיני מלחמה הנוהגים גם במ"מ על יסוד הדינים הכלליים שקבעה התורה במלחמה, כגון דין היתד וקריאה לשלום וכיר"ב, וכמו שכתבנו לעיל לענין אשה. ובזה נוכל ליישב הרמב"ם ריש פ"ו מה' מלכים שכתב שמינוי הכהן לדבר אל העם קיים גם במלחמת מצוה והראב"ד השיג עליו, כי כל הדיבור הוא אז בכדי לפטור את החוזרים מעורכי המלחמה, והרי במ"מ כולם חייבים. אולם לפי הנ"ל יתכן שזה בא לפטור אותם מדיני מלחמה הכלליים, ולזאת צריך לקרא הפרשה כהלכתה, כי בדין הקריאה תלוי הפטור, עי' במה שהאריך בזה הרב סולוביצקי בה"עמק הלכה" (פילדלפיה תרצ"ה).

מתאמור יצא עוד הבדל והוא שאפילו לשיטות הסוברים שיפ"ת מותרת גם במ"מ, מ"מ אין זה אלא מצד הדינים הכלליים של מלחמה הנוהגים גם במלחמת מצוה. אולם אלה שהשתתפותם במ"מ היא רק משום שהיא מלחמת מצוה, כגון אלה החוזרים מעורכי המלחמה, הם יהיו אסורים גם ביפ"ת.

(2) חילוק זה קשה לקבלו. שהרי דיני המלחמה הכלליים, שכפי שבי' הרמ"ח קיימים גם במלחמת מצוה (כל עוד שאינם סותרים את מהות המ"מ), הם לא דין בעושי המלחמה, אלא דין במלחמה עצמה, שכל העושה אותה הם חלים עליו, וא"כ גם הגשים באותה מלחמה שהן חייבות בהן, למה לא יחולו עליהן דינים אלה, והרי מה שאין עליהן דינים אלה במלחמות אחרות אין זה אלא מפני שאינן במלחמות ההן, אבל במלחמות מצוה שעליהן להשתתף בהן, למה לא יחולו כלפיהן דיני מלחמה הכלליים? לדוגמא, דין שאין מקיפים מכל ד' רוחות, הנה זה לא נזכר במ"מ, ואם נאמר שזה אעפ"י קיים גם במ"מ, ה"ו משום שאנו אומרים שדין זה הוא כלל כולל כל מיני מלחמות, וא"כ מה בכך שהנשים אין להן אלא מ"מ, הרי מכל מקום הכלל הזה שכללה תורת לצורת ניתול מלחמה צריך לחייב אותן במלחמה זו שגם עליהן לנהל אותה.

ח ע ו ר י .

י. וכיריב חידש הרב סולוביציק במאמר הנ"ל שאלה החוזרים מעורכי המלחמה גם במלחמת מצוה פטורים הם. מבחינת הצד המלחמתי שבה וחובם רק מדין קיום מצות החרם תחרימם זמחה תמחה שהיא גם מצוה אישית פרטית, ולכן ממנים את הכהן לדבר אל העם גם במ"מ, כדי לפוטרם מדיני מלחמה עיי"ש. אולם על דבריו יש להעיר כמה שנקט שמחה תמחה היא מצוה על יחידים וסמך עצמו על לשון הרמב"ם (פ"ה ה"ד שם), אולם התייך מזה מסורש בסה"מ מ"ע רמ"ח ו"ל: וכשתסתכל כל אלו המצוות שקדם זכרם עתה, שתמצא מהם מצוות שהם חובת על הצבור, לא על כל איש ואיש, כמו בנין בית הבחירה, והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק, עכ"ל. הרי מפורש שמצוות מחיית עמלק אינה דומה למצוות החרמת ז' עממים שיש חיוב על כל יחיד ויחיד, אלא שחיוב זה של מחיית עמלק היא מצוה חמוטלת על הצבור כולו. ואם נדייק היטב נראה זאת גם בדברי הרמב"ם בה' מלכים (פ"ח ז"ה) שכתב מ"ע לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, אבל לא הוסיף כפי שהוסיף לעיל בה"ד לענין שבעה עממים שכל שבא ליזו ולא הרגו עובר. אלא שהוא משום שסובר כנ"ל שזו אינה מצוה על יחידים אלא על הצבור כולו. וא"כ לדברי הרב סולוביציק הנ"ל שהשתתפות במלחמת מצוה של אלה החוזרים מעורכי המלחמה היא רק מגדר מצוה פרטית, יקשה שלפ"ז במלחמת עמלק, שכנ"ל אין זו מצוה חמוטלת על היחיד, יהו חוזרים לגמרי. (אא"כ יפרש שמ"מ משתפים אותם מגדר כפית בי"ד כמו שכתב לענין חיובם בעזרת ישראל מיד צר, אולם זה דוחק, ואכמ"ל). יא. לפמשי"כ יש לרכך גם את הסתירה לדברי הרמב"ם הנ"ל ריש פ"ז ממלכים שכדבריו מפורש בסוטה מ"ג שפנחס נשלח למלחמת מדין בתורת משוח מלחמה, והרי זו היתה מלחמת מצוה כפי שהעיר ב"אור שמח" ממשי"כ הרמב"ם עצמו בסה"מ (מצוה קצ"א) שמשוח מלחמה ה"י רק במלחמת רשות, וגם לזה הראו מקור מהא דתניא בספרי (פ' שופטים): כי תצא למלחמה, במלחמת רשות הכתוב מדבר. ובאמת, כאמור, הסתירה היא לא רק בדברי הרמב"ם אלא גם בין חברייתא לספרי. אבל לפי הנ"ל, הכהן באמת מדבר אל העם גם במלחמת מצוה, אבל זה אינו מדיני מלחמת מצוה, אלא מהדין הכללי של מלחמה, והנפ"מ כנ"ל לגבי אלה הפטורים מדיני מלחמה הכלליים.

יב. מכל הדעות שהובאו לעיל ובראשם המנ"ח יוצא לכאורה שאשה משתתפת במלחמת מצוה. וכן דעת הס' מרתשת (שם) שאשה חייבת במלחמת ז' עממים מדין כיבוש. אלא שלדעתו הן פטורות ממלחמת עזרת ישראל מיד צר. מצד שני יש לראות חבל מפרשים — הרדב"ז (פ"ז ממלכים ה"ד), הרש"ש (סוטה מ"ד) והתפא"י (משניות שם) שתוקשה להם המשנה הכל יוצאים וכ"י ואפילו כלה מחופתה, והרי אין דרכן של נשים לעשות מלחמה. ופירשוה שהמכוון לתפקידים לא-קרביים כגון לספק מים ומזון.

בס' „לאור החלכה" העיר שלפ"ז מתורצת תמיהת המנ"ח שנשים פטורות מכמת מצוות מלחמה, כיון שאינן מנהלות את המלחמה. אולם עדיין אין בזה בכדי לבאר את הסתירה על פטור הנשים ממלחמת עמלק שלא כבמלחמת ז' עממים, והרי אותם דברים שהן עושות שם יכלו לעשות גם במלחמת עמלק. כמו כן נראה שלגבי מצוות ודינים שישנם במלחמה אין הפרש בתפקיד שממלאים במלחמת כשי"כ הרמב"ם (פ"ב ממלכים ח"ט) לענין ביזת המלחמה שהיא מתחלקת שוה בשוה בין אנשי

הצבא לבין העם היחשב על הכלים, כי גם היושבים על הכלים יחשבו לאנשי מלחמה. ולפי יתכן שגם המנ"ח מודה שכל שיתוף תאשה במלחמת מצוה היא רק בתפקידים לא-קרביים נמ"מ התקשה בטעם ההבדל שבין מלחמת מלחמה שיש מהם שלא חייב בהם החינוך את הנשים, והרי חיוב בתפקידים לא-קרביים ג"כ נקרא חיוב והשתתפות מלאה במלחמה.

יג. בס' תשובה שלמה (ח"ב חר"מ סי' י"ח) הביא ראיה לדעה שאשה אינה משתתפת במלחמה אלא בתפקידים לא-קרביים מהגמרא נזיר (ג"ט). ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין, ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה. ופסקה הרמב"ם (פ"ב מה' עכ"ר ה"י) והחינוך (מצוה תקמ"ב). וע"כ שחיובי נשים הם בתפקידים של עזרה לצבא. וכן העירו מגמ' זו הרב ולנר (התח"מ שם), ובס' הלי' מדינה (ח"ב שער ג' פ"ו). אלא שבס' הג"ל יצא לדון בדבר חדש בדיוק לשון הספרי בדברי ראב"י: מנין שלא תלבש אשה כלי זיין ותצא לחלחמה ת"ל וכו'. ודייק ממה שכתב לשון "תצא למלחמה" שחוץ מאיסור לבישת כלי הזיין יש איסור גוסף של יציאה למלחמה. שאף הוא כלול באזהרה זו.

ולו היתה הראיה רק מסוגית הגמרא בלבד הי' מקום לדחות שהמדובר בגמרא רק על מלחמת רשות שהיא פטורה, ובזה יש מקום לאיסור של לא תלבש, משא"כ במלחמת מצוה, בזה ל"ש האיסור כיון שעושה זאת מטעם חיוב שמחויבת להשתתף במלחמה. שכן אין איסור זה אלא בדרך עידוי וקישוט כמש"כ הב"ח והט"ו ביריד סי' קפ"ב. וכן דעת התוס' שבת (ג': ד"ה בשביל) שכתבו שכשלו בש זאת מפני שמתבייש מבנ"א אינו בלאו זה, ואין האיסור אלא כשלו בש להתיפות בזה שכן דרכה של אשה. וכן מבואר בג"י סוף מכות שכ' שאין משום תיקוני אשה כשעושה בכדי להנצל מחצער (עי' בשו"ת דברי חיים יריד ח"ב סי' ס"ב שדחה ראיות אלו). ובפרט למש"כ הרמב"ם בטה"מ (ל"ת מ') שאיסור כלי זיין באשה הוא משום שמעורר את הטבע לזמה, טעם זה ל"ש במקום מצוה וחובה. והרי הרמב"ם והחינוך וכן בשו"ע (שם) השמיטו את המלה "למלחמה", ואף במקום כלי זיין כתוב שם שריון. והלא דברים בגו, ומי לידינו יתקע שזה לא מטעם שחם סוברים שכל כלי זיין מותר וכהערת הרב העורך לדברי הרב ולנר (שם, ועי' בביאור הגר"א אות ז' שם). וקצת סעד אפשר להביא לזה ממה שאשה חייבת בהחרם תחרימם של ז' עממים, והרי מצותם בסיף כמבואר בסנהדרין ס"ו. וע"כ שהמדובר בסוגית הגמרא בנזיר הוא בדין מלחמת רשות. אכן עיקר הראיה היא מזה שכ' רש"י שם: והו' שמצינו ביעל אשת חבה הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין, אלא כמו שנ' ידה ליתר תשלחנה. ומקור דבריו הם חז"ל כמו שציין הגרע"א בגה"ש. והלא שם היתה מלחמת ז' עממים שהיו כנענים וגם עזרת ישראל מיד צר כנאמר שם והוא לחץ את ישראל בחוקה (שופטים ד'), ומ"מ גם בזה נאמר ידה ליתר תשלחנה.

אף שגם בזה אפשר לדחוק ששם הוא מפני שיעל לא השתתפה במלחמת עצמה, כמו כן הי' בזה כבר אחרי הנצחון כמפורש בדברי הכתובים שם, ותמצא שחיא לא הרגתו אלא מצד המצוה הפרטית שישנה על כל א' וא', ולכן לא השתמשה בכלי זיין. ועי' לזה מ"ר דברים כ"י הוצאת ליבר עמ' ל"ג שכ' אם ברחו הלגיונות ותניחו זאראן אין מצוים לרדוף אחריהם, אבל המלכים שברחו מצוים לרדוף אחריהם עד סוף העולם. אולם י"ל כשניגף העם והמלך ברח שוב אין מצוים לרדוף.

ומ"מ אני מהסס בזה לפי שראיתי במכתב מהאדמו"ר מליובוביץ שליט"א שנוקט לדבר פשוט שדבר האסור מח"ת מלא ילבש, כגון כלי זיין, גם אם חל שינוי במנהג המקומות, וכגון אשה הדרה במלכותא דנשי (תמיד סוף ס"ד) האיסור נשאר במקומו. ולכן נראה לקבל דבריו של ה"תשובה שלמה" ודעימי שחיוב הנשים להשתתפות במלחמה הוא לחסקידים לא-קרביים. וע"ע במצפה איתן יבמות ס"ח בזה שאמרו שם איש דרכו לכבוש ולא אשה שציין לעיין נזיר נ"ט. כמו כן מצאתי בס' "הן עשיר" על המשניות שפירש "וכלה מחופתה: אין ספק שאין זה אלא לעשות כמו שעשתה האשה לאבימלך או כשרח בת אשר לשבע בן בכרי או כיהודית לאפלוניוס בימי החשמונאים, אבל לא שתתחייב לעמוד בקשרי מלחמה בכלי זיין כמו האנשים, ואף אם יודעת בעצמה שיכולה לעמוד כנגד האויב נראה בעיני שלא היו מניחים אותה לצאת. דס"ס אשה היא ברעתה קלה ולבה מהסס בדבר קל, ושם תחיל לנוס ותחילת נפילה — ניסה.

יד. אכן זה נראה ודאי שאין לקבל את הפירוש של בעל "התורה תמימה" שמ"ש במשנה חתן מחדרו וכלה מחופתה הוא רק ביטוי מליצי ע"ד הכתוב ביואל ב' יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה, והכונה לעזבה כל שמחה והכלה שבה מחופתה לביתה מפני שחתנה יצא למלחמה, שהרי הרמב"ם בסה"מ צ' (הובא בדברי הרב העורך בהתה"מ ב', עמ' צ"ח) אומר בפירוש על הנשים שאינן נלחמות במלחמת רשות, שמכאן יוצא בפירוש שאילו במלחמת מצוה כן נלחמות. והיינו לכה"ס לענין סיפוק לחם ומים וכיר"ב וכנ"ל לאנשי המלחמה.

וראיתי לרב ולגר במאמרו הנ"ל שמוכיח לפטור נשים מכל תפקיד שהוא במלחמה מהגמרא יבמות ע"ז שדרשו עמוני ולא עמונית וכו' מדכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, איש דרכו לקדם ואין אשה דרכה לקדם. ואם נאמר שמשתתפות בעניני המזונות נמצא שגם אשה דרכה לקדם. אבל לא ידעתי מה זן ראה. הלא המדובר רק על מלחמת מצוה, וחיובי מלחמה ובפרט מלחמת מצוה הם אחרים וכנ"ל. ואחרי שהדין מחייבם לא שייך בזה כל כבודה בת מלך פנימה. ויותר מזה שכבר העיר הרב העורך (שם, הערה ד') שדין כל כבודה וכו' תלוי במנתגי המקום. ועי' ברע"א ביר"ד, שאפילו אם יפרץ ע"י פריצים הולכים אחר המנהג בזה. ועי' בס' ש"ת אבני זכרון (ח"ב סי' כ"ג) שמפרש דברי רבא בנוזיר (כ"ג:) עז"ס בכל תושי' יתגלע, שרבא אינו נוקט סברתו של ר"ש שנשים אין דרכן לקדם אלא חטעם ממיעוט הכתוב עמוני ולא עמונית וכו'. ויוצא שלדעת רבא שהוא בתרא אין כלל הסברא שנשים אין דרכן לקדם. ואנן מה נענה אבתרי. ועי' במבוא לס' הלי' מדינה ב', מש"כ מרן הרצ"ס פרנק שליט"א לדחות הראי'.

עוד הביא הרב ולגר הנ"ל ראי' מקידושין ב': שאמרו שם אין דרכה של אשה לעשות מלחמה. אבל שם המדובר על העמים שיבאו על ישראל "בשבעה דרכים יגוסר, ומה זה שייך למלחמת מצוה שהתורה מחייבת את כולם, כל אחד לפי אפשרויותיו.

כל זה לעיקר הדין. אכן מחויבים אנו לראות את המציאות שלפנינו, שמסוכן מאד למסור את בנותינו בידיים לא נאמנות. ולזאת עד שלא יובטח פקוח ממשי וכל הדבר ימטר לידיים נאמנות, יש להתנגד לכל צורה של גיוס. עי' במבוא הנ"ל דברים היוצאים מן הלב. והמצות עלינו לקיים "ככל אשר יורוך".